

Javaslatok a nyilvános könyvtárak működési feltételeire

A Könyvtári Intézet a nyilvános könyvtárak törvényben rögzített feltételeivel összhangban a következő javaslatokat teszi a nyilvános könyvtári kör számára.

Cél

Olyan mutatóértékeket ajánlunk, amelyek a szakmai feltételeknek vagy a teljesítménynek a minimumát adja meg, és segítik a használókat, könyvtárosokat, a fenntartókat egy-egy könyvtár szakmai megítélésében.

Alap

A javaslatok szempontjait az 1997. évi CXL. törvény szellemében a nyilvános könyvtárak feltételrendszere alapján határoztuk meg. Az értékek meghatározásakor a magyarországi könyvtárak paramétereit és teljesítményét¹ vettük figyelembe. A javaslatok kidolgozásánál a statisztika által mért értékek felső 25%-ának legalsó értékeiből indultunk ki.

Alkalmazási kör

A javaslatok alkalmazhatóak a Magyarország területén működő valamennyi 3000 főnél több lakossal rendelkező település nyilvános könyvtári ellátására. Az ennél kisebb lélekszámú települések ellátására a KSZR-konceptió vonatkozik.

Az ajánlások köre

A javaslatok nem fedik le a könyvtári szolgáltatás valamennyi aspektusát. A szempontokat úgy határoztuk meg, hogy ahhoz az 1997. évi CXL. törvény értelmében a nyilvános könyvtárak jegyzékére jelentkező könyvtárak számára olyan mérhető értékeket jelenítsenek meg, amelyek alapkövetelményként ajánlhatóak. A javaslatok megtételénél olyan mutatókat alkalmaztunk, amelyek pontosan mérhetőek, egzaktak. Törekedtünk az egyszerűsége, az érthetősége és a könnyű alkalmazhatóságra.

Javaslatok

Alapterület

1000 lakosonként legalább 50 m² könyvtári célú alapterület ajánlott.
3000-4000 lakos: 200 m²,
4000-100.000 lakos: 50 m²/1000 lakos,
100 ezer fő felett: 5000 m² + 25 m²/minden további 1000 lakosra.

Állománymagyság

1000 lakosonként 3000 kötet, db.

Állománycserélődés

A közkönyvtárak helyben lévő állományához képest legalább 5%-os gyarapítás és selejtezés ajánlott évente.

Az 5%-ba a speciális állományrészek nem számítanak bele.

1000 lakosonként 150 darab új dokumentum beszerzése évente.

Internet

1000 lakosonként legalább 0,6 használóknak fenntartott internetes számítógép.

De egyetlen önálló könyvtárban se legyen 3 internetes számítógépnél kevesebb.

Könyvtáros

1000 lakosonként legalább 0,5 könyvtáros állás.

Minden önálló könyvtár személyzetében legyen könyvtáros diplomával rendelkező munkatárs.

Nyitva tartás

Önálló könyvtárak esetében minimum heti 30 óra nyitva tartás.

A nyitvatartási napok közül legalább 2 alkalommal az általános napi, ill. heti munkaidőn kívüli nyitva tartás (este vagy hétvégén).

Használat

A könyvtárak törekedjenek arra, hogy a személyes használatok száma 1000 lakosonként haladja meg a 2200 alkalmat évente.

Magyarázatok

1. Alapterület (könyvtári alapterület m²/1000 lakos)

Könyvtári alapterület²: az olvasók rendelkezésére álló területek, az állomány elhelyezésére szolgáló tároló területek, a személyzet munkaterületei, a nyilvános szolgálat pultjai, a technikai berendezések által elfoglalt területek és minden egyéb, a könyvtári dokumentumok és szolgáltatások céljaira használt terület. Nem tartoznak ide az előszobák, -csarnokok, a közlekedési utak, a porta vagy az őrség tároló és szolgálati területei, az illemhelyek, a személyzet pihenőhelyei, a büfék, a liftek, a lépcsőházak, a folyosók, a fűtő, szellőztető és hűtő berendezések által elfoglalt területek.

Az alapterület mutatószáma és az abból képzett javaslat abban segíti a könyvtárakat, hogy könyvtári célra alkalmas helyiségben végezzék a nyilvános könyvtári szolgáltatásokat. A statisztikai adatok alapján is világosan látszik, hogy a 3000 lakosnál nagyobb községek könyvtárai messze a kistérségi átlagok alatt teljesítenek. A szakfelügyeleti tapasztalatok alapján ezekben a könyvtárakban jellemző leginkább a zsúfoltság, a könyvtári célra nem alkalmas helyiségek fenntartása. Erre a mutatószámra az IFLA közkönyvtári ajánlása³ 56 m² könyvtári célú alapterületet javasol 1000 lakosonként. Előzetes számításaink alapján ez a megyei jogú városok és a városok könyvtárainak teljesítményéhez képest megfelelő érték, az önálló községi könyvtárak számára azonban nehezen teljesíthető. Az 50 m² alapterület 1000 lakosonként kellő mértékben képes „húzni felfelé” a lemaradó községi könyvtárakat, ugyanakkor nem is teljesíthetetlen elvárás velük szemben.

Mivel 3000 lakosú települések esetében önálló könyvtár fenntartását javasoljuk, az ajánlás alapján előfordulhatna, hogy 150 m²-en működne nyilvános könyvtár. Egy ilyen intézménynek iskolai csoportok fogadására, rendezvények lebonyolítására, 9000 kötet szakszerű, átlátható és vonzó elhelyezésére, 2 könyvtáros-munkaállomás kialakítására is alkalmasnak kell lenni, ezért a nyilvános könyvtár számára ajánlott minimális alapterületet 200 m²-ben határoztuk meg. Összehasonlításként a minimális alapterület az IFLA nemzetközi közkönyvtári ajánlása szerint 370 m², amely a hazai viszonyok között nem alkalmazható.

2. Állomány nagyság (helyben lévő állomány/1000 lakos)

A felső 25% alsó határa általában 6000 db körül van, ettől kissé eltérő értékek a 3000 lakos fölötti községek és a kisvárosok esetében vannak. Magyarországon az állományok túlsúlyosak. Nagyobb hangsúlyt fektetnek a könyvtárak arra, hogy sok könyvük legyen, mint arra, hogy minőségi könyvállomány legyen a birtokukban. Ezt mi sem mutatja jobban, mint az, hogy míg a brit ajánlások⁴ nem javasolnak semmit az állomány nagyságára nézve (állománycserélődésre és beszerzésre viszont igen!), az IFLA pedig nagyon messze a hazai könyvtárakban jellemző mennyiségek alatti értéket, 2000 dokumentum/1000 lakost javasol. A helyzet megváltoztatásához selejtezésre van szükség. Meg kell szabadulniuk a közkönyvtáraknak azoktól a könyveiktől, amelyekről a beszerzett új dokumentumok sem kapnak kellő hangsúlyt a gyűjtemény egészén belül.

Nem tekinthetünk el attól a tényről sem, hogy a használók igénylik a nagy gyűjteményeket, megszokták, hogy nagy a választási lehetőség, és szívesen kölcsönöznek (a nyugati országok gyakorlatától eltérően) nem újszerű állapotban lévő dokumentumokat. Így az IFLA-ajánlás fölötti és a hazai felső 25%-a legalsó értéke alatti értéket kell meghatároznunk a helyben lévő állomány nagyságára. A javaslat együtt értelmezhető a beszerzett dokumentumok számával és az állománycserélődéssel, amelyekkel együttesen a 3000 dokumentum/1000 lakos állomány nagyság lehet irányadó. A legkisebb könyvtár így legalább 9000 kötetet számlál, ami kellő választási lehetőséget enged meg a lakosok számára. Nem vész el tehát teljesen a hazai könyvtárak ezen értéke, mégis ösztönzést jelent az ajánlás a selejtezésre, a helyben lévő gyűjtemény tudatos átválogatására.

3. Állománycserélődés (helyben lévő állomány/beszerzett dokumentum), gyarapítás)

A felső 25% legalsó értéke 50 évre esik. A szakfelügyeleti tapasztalatok alapján tudott tény, hogy a könyvtári állományok túlsúlyosak, így nem állapíthatjuk meg ajánlásként a felső 25% legalsó értékét, mert nem szorítaná kellő mértékben a könyvtárakat a selejtezésre, az állományok frissítésére. A brit könyvtárügyben meghatározott 6,7 év - a hazai viszonyok ismeretében - nagyon szigorú. A kettő között kell tehát meghatározni az ajánlott értéket. Ebben lehet segítségünkre a következő két ajánlott érték, a helyben lévő állomány nagysága és a beszerzés.

Ha ezer lakosonként 3000 dokumentumot ajánlunk és évi 150 darabos gyarapítást, akkor értelemszerűen 20 év alatt zajlik le az állomány teljes cseréje, azaz évente kicserélődik a teljes állomány 5%-a. A közkönyvtáraknál is előforduló tartós megőrzésre beszerzett állományrészek (pl. helytörténeti gyűjtemény) ebbe értelemszerűen nem számítanak bele.

A javaslat nem vonatkozik a speciális állományrészekre: a közkönyvtári funkciót szolgáló gyűjteményen kívüli helyi érdekességű állományrész (helyismeret, -történet, kormányzati dokumentumok tára, nemzetiségi gyűjtemény, zenei állomány stb.).

Paradoxon, hogy míg az állományok nagyságában messze az IFLA-normatívák fölött teljesítünk, a beszerzett dokumentumok tekintetében meg sem közelítjük a javasolt értéket, amely 150 db / 1000 lakos. Pl. egy 3000 lelkes település a 9000 kötetes könyvtárába 450 db könyvet gyarapít, akkor éppen teljesít minden ajánlást. (Bár valamennyi állománnyal kapcsolatos ajánlás elnézőbb az IFLA által javasolt értékekhez képest, mégis kellőképpen felfelé húzza a hazai könyvtárakat ezen a területen.)

A helyben lévő állomány nagysága és a beszerzett dokumentumok csak az állománycserélődésmutatóval együtt értelmezhetőek.

4. Internet (a használók számára fenntartott internettel ellátott gépek száma/1000 lakosonként)

A javaslat meghatározása ebben az esetben nagyon könnyű volt. A brit könyvtári rendszer ajánlását egy az egyben alkalmazhatjuk a hazai könyvtárakra, hiszen a 6 internetes gép 10.000 lakosonként (különösen a kisebb településeken) könnyen teljesíthető.

5. Könyvtáros (a teljes munkaidőre átszámított, képezéssel vagy anélkül könyvtári munkakörben dolgozók száma/1000 lakos)

Az IFLA-ajánlásokat (0,4 könyvtáros/1000 lakos) a hazai könyvtári rendszer teljesíti. A községi könyvtárak szintjén van szükség komoly erősítésre, ugyanis önálló könyvtár nem működhet egy főszemélyzettel. A 0,5 könyvtáros 1000 lakosonként ajánlás biztosítja, hogy a legkisebb könyvtárban (3000 fős településen) is van legalább egy egész és egy félállású könyvtáros.

6. Nyitva tartás (a nyitvatartási órák száma / hét)

Ezen javaslat esetében nem végeztünk számításokat, és ahogy az 1997. évi CXL törvény, mi is szeretnénk a könyvtárosokra bízni, hogy a helyi igényekhez képest mit jelent az a nyitva tartás, ami leginkább megfelel a használók igényeinek. Ehhez azonban iránymutatásul megadunk számokat.

Önálló könyvtárak esetében (3000 lakos fölötti települések könyvtárainál) legalább heti 30 óra nyitva tartás ajánlott. Hogy a használók közül az iskoláskorúak, és az aktív keresők is nagy számban igénybe vehessék a helyi könyvtár szolgáltatásait, javasoljuk, hogy a nyitvatartási napok közül legalább kétszer hetente az általános napi, ill. heti munkaidőn kívül is tartson nyitva a könyvtár. Ez jelentheti azt, hogy szombaton vagy vasárnap is kinyit néhány órára a könyvtár. Megoldható úgy, hogy szombaton délelőtt és egy hétköznap legalább este hét óráig tart nyitva; vagy két hétköznap is beiktat esti nyitva tartást.

7. Használat (személyes használat / év / 1000 lakos)

Ez az egyetlen olyan mutató, amelyre a könyvtárnak csak közvetetten lehet hatása, és ami valós teljesítményt, a használók elégedettségét mutatja. A mutató teljesítéséhez nem elegendő vásárolni még egy számítógépet, vagy felvenni egy félállású könyvtárost, a használók igényei alapján kell fejlesztéseket végezni. A régiós átlagok felső 25%-ának alsó értékeihez közelítve határoztuk meg a 2200 személyes használat/1000 lakos értéket évente.

Példák (minimum értékek)

Településnagyság	3.000 lakos	4.000 lakos	5.000 lakos	10.000 lakos	50.000 lakos	100.000 lakos	150.000 lakos
Alapterület	200 m ²	200 m ²	250 m ²	500 m ²	2.500 m ²	5.000 m ²	7.250 m ²
Állomány	9.000 db	12.000 db	15.000 db	30.000 db	150.000 db	300.000 db	450.000 db
Állománycserélődés (beszerzés és törlés)	450 db	600 db	750 db	1.500 db	7.500 db	15.000 db	22.500 db
Beszerzés	450 db	600 db	750 db	1.500 db	7.500 db	15.000 db	22.500 db
Internetes gép	3 db	3 db	3 db	6 db	30 db	60 db	90 db
Könyvtáros	1,5 fő	2 fő	2,5 fő	5 fő	25 fő	50 fő	75 fő
Nyitva tartás hetente	30 óra	30 óra	30 óra	több, mint 30 óra	több, mint 30 óra	több, mint 30 óra	több, mint 30 óra
Használat	6.600 alkalom	8.800 alkalom	11.000 alkalom	22.000 alkalom	110.000 alkalom	220.000 alkalom	330.000 alkalom

¹ http://www.ki.oszk.hu/107/e107_plugins/content/content.php?content.5939

² Az MSZ EN ISO 2789:2003 Információ és dokumentáció. Nemzetközi könyvtári statisztika szabvány alapján

³ http://www.ki.oszk.hu/107/e107_files/public/ifla_kozkonyvtariszolgalat_iranyelvei.pdf

⁴ http://www.culture.gov.uk/NR/rdonlyres/07070797-AE22-4064-8BAF-FEEE2ABA99F9/0/libstandards_06.pdf